

Образац 3.

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

4/174

Веће научних области друштвено-
хуманистичких наука

(Број захтева)

(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

5.7.2021

(Датум)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације и о одређивању ментора

Молимо да, сходно члану 47. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду ("Гласник Универзитета", број 186/15-пречишћени текст и 189/16), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

"Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског предања Цркве"

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ

теологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Стефан (Јово) Зељковић

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

УБ ПБФ, теолошки мастер програм

3. Година завршетка

претходног нивоа студија: 2018.

2018.

4. Година уписа на докторске студије:

5. Назив студијског програма
докторских студија:

Теологија

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Растко Јовић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. "Doing Gender Justice as a Mission Imperative: God's Justice and Ours," International Review of Mission, 104/1 (2015), 26-36
2. "Theology with a Human Face," Journal of Eastern Christian Studies 69/ 1-4 (2017), 167-180
3. "The Importance of Fasting and its Observance for Tomorrow," Theologia Orthodoxa 62/1 (2017): 103-114
4. Динамика хришћанског идентитета, Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, (2018)
5. "Reformed Life for Reforming Theology in Motion," Challenged by Ecumenism: Documentation of the Global Ecumenical Theological Institute – Berlin 2017, Hamburg: Missionshilfe, (2018), 68-75

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће факултета

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 24.6.2021. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

Број: 0104-385/6
Датум: 24.6.2021.

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета, Научно-наставно веће Факултета на својој 8. седници у школској 2020/2021, одржаној 24.6.2021. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације **Стефана Зељковића** под насловом "Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског предања Цркве" у саставу: **др Зоран Крстић**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, **др Зоран Деврња**, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, **др Владислав Пузовић**, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду и **др Далибор Ђукић**, доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

- Именованом
- Већу научне области УБ
- У досије
- Архиви

проф. др Владимир Вукашиновић,
продекан за науку

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ
ЗА ОДОБРЕЊЕ ТЕМЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ
КАНДИДАТА СТЕФАНА ЗЕЉКОВИЋА ПОД НАСЛОВОМ
„ОДЛУКЕ МОСКОВСКОГ САБОРА (1917-1918)
У СВЕТЛУ КАНОНСКОГ ПРЕДАЊА ЦРКВЕ“

Дана 15. априла 2021. године студент докторских студија Стефан Зељковић одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом „Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског предања Цркве“, пред Комисијом у саставу: проф. др Зоран Крстић (ПБФ), проф. др Зоран Деврња (ПБФ), проф. др Владислав Пузовић (ПБФ), доц. др Далибор Ђукић (Правни факултет Универзитета у Београду).

У Образложењу теме дисертације докторанд Стефан Зељковић изложио је садржајно и концизно предмет и циљ истраживања, основне методе истраживачког процеса, те указао на значај и релевантност поменуте теме.

Основни предмет ове студије представља сагледавање, истраживање и анализирање, у црквено-канонском контексту, одлука Московског сабора из 1917-1918. године. Иако локални сабор помесне цркве, због своје организације и одлука, он представља један од најзначајнијих догађаја Православне Цркве XX века. Кандидат је нагласио да идеал обнове црквеног живота, којим су се водили учесници Московског сабора, може бити пример за савремено унапређење живота свих помесних цркава. Такође, као кључан моменат истраживања указао је на шири приступ одлукама Сабора у циљу избегавања сагледавања предмета само у оквирима „унутрашњег руског црквеног живота“. То би требало бити остварено анализом одлука Сабора кроз призму канонско-правног и богословско-еклисиолошког Предања Православне Цркве.

Предвиђено је да се студија састоји из неколико делова (прве непагиниране стране (насловна страна (на српском и руском), резиме (на српском, руском и енглеском), садржај и списак скраћеница), главни део рада (увод, три поглавља и закључак) и библиографија). На основу прелиминарне структуре рада предвиђено је да у првом поглављу буде образложен наслов теме, односно потреба сагледавања сабора у светлу канонског Предања. Затим, друго поглавље предвиђа анализу историјско-црквених оквира Сабора и на крају треће и најважније поглавље има за циљ истраживање и расветљавање одлука Сабора, њиховог садржаја и рецепције.

Кандидат наводи запажену библиографију. На првом месту историјске изворе, који укључују објављену и необјављену архивску грађу.

Анализирајући Образложење теме Комисија је истакла чињеницу да на српском језику не постоји ни једна свеобухватна студија која се бави тематиком Московског сабора из 1917-1918. године (нарочито у оквирима црквено-историјске и канонско-правне науке), нити превод саборских одлука, што чини ово истраживање драгоценим. Такође, научни допринос ове дисертације огледао би се и у отварању нове перспективе сагледавања саборских одлука на свеправославном нивоу. Чланови Комисије су указали на потребу прецизирања појединих делова структуре рада, што се првенствено тиче уводног поглавља, где је потребно објаснити само најважније елементе канонског Предања, а који се тичу теме истраживања. Истовремено, препоручено је опширније сагледавање рецепције саборских одлука у контексту не само званичне Руске Православне Цркве, већ и руске емиграције XX века. Примедбе су имале за циљ да продубе и самим тим побољшају квалитет истраживања.

Докторанд Стефан Зељковић је успешно одговорио на питања чланова Комисије, прихватајући њихове примедбе. Комисија закључује да је тема која је предложена за тезу докторског рада дисертабилна, и да кандидат поседује неопходне компетенције за њену успешну обраду.

У Београду, 15. 04. 2021.

Чланови Комисије

1. -----

Проф. др Зоран Крстић

2. -----

Проф. др Зоран Деврња

3. -----

Проф. др Владислав Пузовић

4. -----

Доц. др Далибор Ђукић

**ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. **Име (име родитеља) и презиме:** Стефан (Јово) Зељковић
2. **Студијски програм:** докторске студије
3. **Школска година уписа на студијски програм:** 2018/19.
4. **Број индекса:** 18/2009
5. **Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):**
 - Основне академске студије (катихетски смер) на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, генерација 2013/2017.
 - Мастер академске студије (литургичко-правни модул) на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, генерација 2017/18.
6. **Радни наслов теме докторске дисертације:** Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског предања Цркве
7. **Научне области које обухвата тема докторске дисертације:** црквено-канонско право, историја Руске Православне Цркве
8. **Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail):**
 - Тел.: +381656343902
 - E-mail: stefanzeljko@yml.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
 - Биографија кандидата
 - Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Образложење предлога теме докторске дисертације

Област: Канонско право

Предлог наслова докторске дисертације:

**Одлуке Московског сабора (1917-1918)
у светлу канонског предања Цркве**

МЕНТОР:

проф. др Растко Јовић

КАНДИДАТ:

Стефан Зељковић

Бр. индекса: 18/2009

Садржај

1. Предмет и циљ истраживања	3
1.1. Предмет истраживања	3
1.2. Циљеви истраживања	10
2. Основне хипотезе	12
3. Методе истраживања	13
4. Значај истраживања	16
5. Прелиминарна структура рада	17
5.1. Композиција студије	19
6. Библиографија	22

1. Предмет и циљеви истраживања

1.1. Предмет истраживања

Предложени наслов докторске дисертације глас: „Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског предања Цркве“.

Квантум новог сазнања сваког истраживачког процеса у великој мери зависи од претходног тј. постојећег сазнања о датој теми, а затим и од распона и опсега самог истраживања. Предмет ове студије представља сагледавање, истраживање и анализирање, у црквено-канонском контексту, одлука Московског сабора из 1917-1918. године. Московски сабор или званично *Священный собор Православной Российской Церкви* из 1917-1918. године представља један од најзначајнијих догађаја Православне Цркве XX века. Иако локални сабор помесне цркве, због своје организације и одлука пореди се са Другим ватиканским сабором у Римокатоличкој Цркви.¹ Проф. Шкаровски назива овај Сабор „црквеном револуцијом“, због његовог значаја за живот Руске Православне Цркве.² Због тога смо одабрали наслеђе овог сабора, у светлу канонског предања Цркве, као тему докторске дисертације.

Значај и улога канонског Предања Цркве, по речима емеритуса Атанасија Јевтића, огледа се у чувању јединства вере и обезбеђењу заједнице и општења свих чланова Цркве у Тајни Христовој.³ Одлуке црквених сабора, које су препознате као израз саборне свести Православне Цркве, представљају аутентични израз свести о природи, суштини и пре свега мисији Цркве. Та мисија увек има за основни постулат спасење човека, а у контексту канонског предања то значи да вернима пружа, стално и без прекида, непромењиву суштину новог живота у Христу у новим историјским концепцијама, према постојећим историјским околностима, како би верни остали на путу Јеванђеља. Због тога, канонско предање не представља реликт прошлости или пуку тежњу ка богаћењу казуистике, већ живот Цркве у пуноћи светотајинског откривења Христа, како би у Цркви све било *ἐν ὁμολογίᾳ καὶ κατὰ τάξιν* (1Кор 14:40). Изградња канонског предања

¹ Види: Hyacinthe Destivelle, *The Moscow Council (1917-1918): The Creation of the Conciliar Institutions of the Russian Orthodox Church* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2015).

² Види: Михаил В. Шкаровский, „Всероссийский поместный собор 1917–1918 гг.: его значение в жизни Церкви в советский период“, *Христианское чтение*, 6 (2017): 228-241.

³ Атанасије Јевтић, „О Тајни Цркве Христове - Канони и канонско предање Цркве“, *Богословље*, 1-2 (2005), 67.

дешавала се онда када је постојала потреба Цркве и када су историјско-политичке околности то захтевале и дозвољавале, јер Црква ипак у историји живи. Пример живог континуитета канонског предања Цркве представља управо Московски сабор Руске Православне Цркве из 1917-1918. године и његове одлуке које, попут канона десет помесних сабора, због своје релевантности, претендују на свеправославни ауторитет.

Хиљадугодишња историја Руске Православне Цркве почиње са покрштавањем Кијевске Русије у време великог кнеза Владимира (980-1015). Успон Руске Православне Цркве имао је постепен карактер. Склапањем Флорентинске уније између Константинопољске и Римске цркве у XV веку, као и падом Константинопоља 1453. године, у Москви су створени услови за ширење идеје о Трећем Риму.⁴ Био је то политички и богословски концепт заснован на уверењу да се слава Старог и Новог Рима – Константинопоља, преселила у Трећи Рим – Москву. Тим пре, јер је царско достојанство, које су Римљани и Грци изгубили, пренесено у Москву. Званично се ова идеја помиње први пут у посланицама монаха Филотеја Великом кнезу Василију III Ивановичу (1505-1533).⁵ Она ће још више ојачати чином крунисања Великог кнеза Ивана III Васиљевича (1533-1575) за првог руског цара 1547. године. Да би Црква испратила царско достојанство, Московска митрополија уздигнута је на ранг патријаршије 1589. године. Од тада почиње успон личности руског патријарха и његове Цркве. Међутим, баш као и у Византији, претерана симфонија условила је неминован сукоб царске и патријарашке власти око поделе моћи и привилегија. Царска власт је настојала подредити Цркву својим интересима, док су се патријарси томе опирали и често тежили другој крајности. Један од највећих сукоба одиграо се у време патријарха Никона средином XVII века. Никон је отворено настојао увести папоцезаризам, истичући превласт свештенства над царством.⁶ Сукоб се завршио Никоновим поразом, али је царство искусило горку лекцију у сукобу са Црквом. Да би предупредио будуће сукобе, цар Петар Велики (1672-1725) одлучио се на радикалан потез – укидање патријаршког достојанства. Неоспорно је да је Петар био под утицајем западњачких идеја Реформације и сам је желео своју држао реформисати по узору на западноевропске земље. Петрова црквена реформа започела је након смрти патријарха Адријана 1700. године када није

⁴ Види: Dimitri Strémooukhoff, „Moscow the Third Rome: Sources of the Doctrine“, *Speculum*, 28/1 (1953): 84–101; Robert Lee Wolff, „The Three Romes: The Migration of an Ideology and the Making of an Autocrat“, *Daedalus*, 88/2 (1959): 291–311.

⁵ „Послание к великому князю Василию, в нем же о исправлении крестного знамения и о содомском блуде“, у: Н.В. Сеницына, *Третий Рим. Истоки и эволюция русской средневековой концепции (XV - XVI вв.)* (Москва: Индрик, 1998), 358-363.

⁶ Алексеј Јелачић, *Историја Русије* (Бања Лука: Романов, 2008), 90.

дозвољен избор новог патријарха, већ је наредне године именован чувар патријаршког трона митрополит рјазањски Стефан Јаворски. Тако је отпочео период историје Руске Православне Цркве познат као *Синодални период*. Цар Петар је 1721. године потписао манифест под називом *Духовни регуламент* којим је установљен Свети Правитељствујушчи Синод као врховно тело Руске Православне Цркве.⁷ Каква је била власт Синода и однос државе и Цркве Јелачић пише: „Синод је био послушно оруђе царске власти; радио је под надзором „оберпрокурора“, на које је место, по идеји Петровој, требао да дође неки енергични официр, што је из почетка и било. Петар је сломио црквену моћ, и то не само овом мером, него и ограничавањем компетенције духовних судова, одузимањем огромних црквених имања, ликвидацијом многих манастира и доста оштрим мерама против калуђера.“⁸ Током наредна два века Руска Православна Црква није имала поглавара, већ је готово у целости, преко Светог Правитељствујушег Синода била потчињена руском императору.⁹

Током периода *Прве патријаршије*, у Руској Православној Цркви је одржано више сабора. На овим саборима доношене су важне одлуке за живот Цркве, регулисано је помесно црквено-канонско право које се тичало локалних обичаја, дисциплине и пастирске делатности Руске Православне Цркве. Међутим, *Синодални период* означио је прекретницу у њеном животу. Два века подређености државној власти довело је до многобројних застрањења, о чему говори Фурсов. Он наводи пример стања монаштва у време реформи цара Александра II (1855-1881) које су довеле до урушавања старог социолошко-економског уређења. Тако на пример статистике показују да се број житеља женских манастира за само неколико година удвостручуо, а узрок томе Фурсов види у државним реформама које су „терале“ жене да сигурност пронађу у манастирима, пре него да остану саме и незаштићене.¹⁰ Тиме је државним реформама и живот Цркве био директно погођен. По речима Мајендорфа, Црква је била временом апсорбована од стране државе, док се вера међу људима спустила на најнижи ниво.¹¹ Свештенство и

⁷ Види: Владислав Цыпин, *Высшее управление Русской Церкви в синодальную эпоху* [доступно онлајн IntRes: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/432413/> (посећено: 10.7.2020)].

⁸ Јелачић, *Историја Русије*, 123.

⁹ Диксон напомиње да је Петар Велики често виђен као протосовјет - *proto-Homo Sovieticus*. Иза себе је оставио готово непрепознатљиву земљу, а за то су биле неопходне реформе на сваком пољу. Simon Dixon, *review of Recent Works on the Reign of Peter the Great* (review no. 331 - Paul Bushkovitch, *Peter the Great: The Struggle for Power, 1671-1725* (Cambridge, Cambridge University Press, 2001)) [доступно онлајн IntRes: <https://reviews.history.ac.uk/review/331> (посећено: 15.7.2020)].

¹⁰ Сергеј Фирсов, *Руска Црква уочи промена (крај деведесетих година XIX века – 1918)* (Крагујевац: Каленић, 2008), 20.

¹¹ John Meyendorff, *Russian Bishops and Church Reform in 1905* (2007) [доступно онлајн IntRes: www.jacwell.org/Supplements/russian_bishops_and_church_reform.htm (посећено: 20.7.2020)].

народ су били два света која су паралелно функционисала готово у потпуној међусобној отуђености. Увиђала се све већа потреба за успостављањем редовног црквено-канонског поретка. На првом месту то је подразумевало сазивање помесног сабора. Последњи помесни сабор пре епохе цара Николаја II Романова (1894-1917) одржан је 1689. године.

Почетком XX века интензивирали су се гласови и свештенства и народа да је потребно сазвати помесни сабор Руске Православне Цркве.¹² Истовремено, све репресивнији апсолутизам царске управе и све израженије социјално незадовољство стварали су несигурну политичку атмосферу. Цар је сматрао да је неопходно одложити сазивање сабора, јер се плашио да би то могло довести до додатних друштвених немира.¹³ Парадоксална је чињеница да се могућност за сазивање сабора јавила тек након абдикације цара Николаја II 1917. године. У преломном периоду руске историје, када је укинута царска власт и успостављена привремена влада (*Временное правительство России*), сазван је помесни сабор Руске Православне Цркве након готово два века.¹⁴

Свети Правитељствујушчи Синод је одобрио 17. априла 1917. године позивно писмо свим архијерејима где се наглашавало: „Дуго је већ у умовима православних руских људи живела мисао о неопходности сазивања Всеруског Помесног Сабора ради темељних промена у управљању Руске Православне Цркве и уопште ради организовања нашег црквеног живота по непоколебљивим принципима, датим Божанским Оснивачем и Главом Цркве у Светом Писму и у правилима Светих апостола, Светих Васељенских сабора и Помесних сабора и Светих отаца. Државни пуч који се догодио у нашој земљи, а који је радикално променио наш друштвени и државни живот, пружио је Цркви могућност и право на слободну организацију. Заветни сан руског православног народа сада је постао остварив, а сазивање Помесног Сабора у што скоријем времену постало је

¹² Разговор о питању сазивања помесног сабора Руске Православне Цркве вођени су у интелектуалним круговима престонице – Петрограду, још током 1901-1903. године. Високо свештенство и представници друштвене елите расправљали су о актуелним проблемима са којима се Црква суочавала. Били су то зачеци снажнијег покрета за сазивање сабора, јер се веровало да само помесни сабор може разрешити нагомилане проблеме у Руској Православној Цркви.

¹³ Ипак, цар Николај II је одобрио оснивање *Предсаборског Одбора* 1906. године. Епископи су били позвани да упуте своје предлоге за саборске дискусије. Иако сабор није сазван у наредних неколико година, епископи су озбиљно схватили позив да дају свој допринос формирању саборског материјала. Како је запазио Флоровски, у тим одговорима се видела сва подељеност руског епископата на конзервативце и реформисте у вези са појединим питањима и то се није могло превазићи пуким законодавним или административним реформама. Зато је, како је сматрао Флоровски, био неопходан сабор. Георгије Флоровски, *Путеви руског богословља* (Подгорица: ЦИД, 1997), 512.

¹⁴ Исте године одиграле су се две кључне револуције – Фебруарска, у којој је збачена династија Романов и успостављена Привремена влада, те Октобарска револуција, када су на власт дошли бољшевици на челу са Владимиром И. Лењином.

силно неопходним.“¹⁵ Припреме су додатно убрзане оснивањем *Пресаборског Савета* 29. априла 1917. године чији се рад темељио на одлукама *Предсаборског одбора* (1905-1906) и *Предсаборске Конференције* (1912-1914). На крају, Свети Правитељствујушчи Синод је одлучио 5. јула 1917. године да, и поред неизвесне друштвено-политичке ситуације, буде сазван помесни сабор без даљег одлагања.

Сабор је отпочео на празник Успења Пресвете Богородице (15/28. август 1917), уз учешће чланова Светог Правитељствујушчег Синода, архијереја, свешеника, монаха и готово три стотине лаика – укупно 564 члана.¹⁶

Сабор је заседао у три наврата током 1917. и 1918. године. Круна првог заседања сабора било је васпостављање патријарашког достојанства у Руској Православној Цркви.

Еклисиолошко и црквено-канонско уређење Цркве постало је предмет оштре дискусије на самом почетку прве сесије. Постављало се питање да ли је Цркви потребна видљива глава тј. *први међу једнакима* или је то пут ка црквеном апсолутизму и православном папизму. Главни поборници обнове патријарашког достојанства били су архиепископ харковски Антоније (Храповицкий) и архимандрит Иларион (Троицкий). Са друге стране, противници обнове патријарашког достојанства били су угледни професори, попут пројереја Николаја Васиљевича Цветкова (Николай Васиљевич Цветков), протојереја Илије Михајловича Громогласова (Илья Михайлович Громогласов) и Александра Ивановича Брилијантова (Александр Иванович Бриллиантов). Они су сматрали да је патријаршијско устројство пут ка апсолутизму.¹⁷ При томе, заступали су идеју да, у новонасталим политичким околностима републиканског уређења државе, такво уређење Цркве, које је некада постојало у оквирима монархија, може се само посматрати као превазиђено. Архимандрит Иларион је бранио институцију патријаршије ослањајући се на канонско наслеђе Цркве, али и националну традицију руског народа. Између осталог, своју чувени беседу на Сабору завршио је речима: „Москву називају срцем Русије. Али где у Москви куца руско срце? На раскршћу? У тржним центрима? На Кузњецком мосту? Оно куца, наравно, у Кремљу. Али где у Кремљу? У Окружном суду? Или у војним касарнама? Не, у Успенском храму.

¹⁵ *Священный Собор Православной Российской Церкви: Деяния*, Кн. I, Вып. I (Москва: Издание Соборного Совѣта, 1918), 3.

¹⁶ Учешће великог броја лаика је од посебне важности када је реч о овом догађају. Један од разлога представља и чињеница да је укидањем монархије и агресивном политиком большевика некадашње царство постало у кратком периоду „најдемократичнија држава на свету“.

¹⁷ Такав став је заступао професор историје Петербуршке академије Борис Васиљевич Титлинов, будући идеолог *обновљеништва* у Русији. А. Г. Кравецкий и др. (сост.), *Священный Собор Православной Российской Церкви 1917-1918 г. Обзор деяний, Первая сессия* (Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 2002), 92-93.

Тамо, на предњем десном стубу дужно је куцати руско православно срце. Петров орао ископао је ово руско православно срце по западном моделу организоване аутократије. Светогрдна рука злог Петра уклонила је руског провјерарха с његовог вековног места у Успенском храму. Помесни Сабор Цркве Руске, од Бога даном влашћу, поново ће поставити московског патријарха на његово законски неотуђиво место. И када под звуцима московских звона пође Најсветији патријарх на своје историјско место у Успенски храм – тада ће бити велика радост и на земљи и на небу!¹⁸ Од посебне важности је чињеница да су спољни историјско-политички фактори у држави покренули и црквено-канонско питање националних мањина које су виделе могућност да се оделе од Руске Православне Цркве. То су били пре свега Грузини и Украјинци. Грузини су одмах по преврату у Русији, прогласили аутокефалност и у време заседања Сабора, у Грузији је, без знања Руске цркве, 1/14. октобра био устоличен нови патријарх-католикос Кирион II. Делегати из Грузије се нису ни појавили на Сабору. Са друге стране, у Украјини су аспирације ка аутокефалности биле нешто блаже, па је Сабор, нешто касније, узео у разматрање случај и током своје треће сесије Украјина је стекла канонску аутономију.¹⁹ У таквим околностима, жеља за обновом канонског поретка међу учесницима Саобра је превагнула и на својој првој сесији изгласана је обнова патријарашког достојанства у Руској православној цркви. За првог патријарха обновљене Патријаршије изабран је 5/29. новембра 1917. године митрополит московски Тихон (Беллавин).²⁰ Са патријархом на челу, Сабор је усвојио важна документа „О правном статусу Руске Православне Цркве“²¹ и акта о вишој црквеној управи.²² Прва сесија завршена је 9/22. децембра 1917. године.

¹⁸ Иларион (Троицкий) „Почему необходимо восстановить патриаршество? – Речь на общем заседании церковного собора 23 октября“, у: Никон (Париманчук); Н. К. Бонцакаяб, *Творения священномученика Илариона (Троицкого)*, Том 3 (Москва: Сретенский монастырь, 2004), 545 [доступно онлајн IntRes: <https://yadi.sk/d/GZyr4YLq2cYjm>, посећено: 20.7.2020)].

¹⁹ За разлику од „грузијског питања“, „украјинско питање“ решавало се канонским путем, иако је незадовољство због одсуства аутокефалије остало што ће се испољити након распада СССР-а и вишедеценијским расколом у Украјини који траје до данас.

²⁰ Сам процес избора се искомпликовао због присуства великог броја мирјана који, од којих су неки сматрали да избор не треба ограничити само на јерархију. На крају су у ужи круг кандидата ушла тројица: архиепископ харковски Антоније (Храповицки), архиепископ новгородски Арсеније (Стаднички) и митрополит московски Тихон (Беллавин). Коначни избор обављен је 5/18. новембра након молебана у храму Христа Спаситеља. Пред Владимирском иконом у Успењском сабору старац Зосимове пустиње Алексеј (Соловјев) изабрао је жребом митрополита Тихона. Митрополит кијевски Владимир (Богојављенски) објавио је избор сабору. Устоличење новог патријарха обављено је на празник Ваведeња у Успенском сабору. Иларион (Троицкий) „Восстановление патриаршества и избрание всероссийского патриарха“, у: Никон (Париманчук); Бонцакаяб, *Творения священномученика Илариона (Троицкого)*, 553-557.

²¹ Види: „О правовом положении Российской Православной Церкви“, у: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 2-й (1918): 6-8.

²² Први акт је дефинисао правни положај Руске православне цркве у држави, други акт је дефинисао надлежности патријарха, док је трећи акт поделио црквену власт у Цркви током периода између одржавања

Друга сесија сабора отпочела је 20. јануара (2 фебруара) 1918. године. Однос нових државних власти према Цркви се из дана у дан погоршавао. Савет народних комесара је 20. јануара издао *Декрет о одвајању цркве од државе и школства од цркве*.²³ Сабор је одговорио издавањем *Уредбе о Декрету Савета народних комесара о одвајању цркве од државе*²⁴ 25. јануара. Истог дана убијен је кијевски митрополит Владимир (Богојављенски). Сабор је издао 27. јануара *Апел Светог сабора православном народу поводом Декрета народних комесара о слободи савести*²⁵. У току заседања друге сесије, Сабор је изгласао документ о епархијском устројству.²⁶ Овим документом су постављени темељи организоване црквено-административне стурктуре у Руској Православној Цркви. Такође, Сабор је издао документ о питању Једновераца.²⁷ Оно што је од посебног значаја на другој сесији представља Парохијски устав (*Приходской устав*), којим су регулисане све појединости парохијског живота како свештенства тако и мирјана, а истовремено јасно су дефинисани црквено-административни оквири и надлежности свих органа једне парохије у Руској Православној Цркви.²⁸ Саборско заседање закључено је 7/20. априла 1920. године.

Трећа и последња сесија Сабора отворена је 2/19. јула 1918. године. Током летњег заседања Сабора комунистичке власти су извршиле убиство царске породице 4/17. јула.²⁹ Иако под притиском државе, Сабор је наставио рад и током два и по месеца, колико је трајала трећа сесија, донесен је низ уредби везаних за устројство Цркве. Сабрано свештенство, монаштво и мирјани показали су добру вољу да се саслушају и да донесу

два помесна сабора на три дела: патријарх, Свети Синод и Виши Црквени Савет. Види: „Определения“, у: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 1-й (1918): 3-16.

²³ До доношења *Декрета*, Црква је од времена Петра Великог имала статус *господствующей*, односно била је потчињена држави. У тринаест чланова *Декретом* се одваја Црква од државе, док се забрањује било какав вид верске наставе. „Об отделении церкви от государства и школы от церкви“, у: С. Н. Валк и др., *Декреты Советской власти*, Т. I: 25 октябрия 1917 г. - 16 марта 1918 г. (Москва: Политиздат, 1957): 371—374 [доступно онлајн IntRes: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/DEKRET/religion.htm> (посећено: 20.7.2020)].

²⁴ „Соборное постановление по поводу декрета совета народных комиссаров об отделении Церкви от государства“, *Церковныя Вѣдомости*, 3-4 (1918): 20-22.

²⁵ „Воззвание священного Собора к православному народу по поводу декрета народных комиссаров о свободе совести“, *Церковныя Вѣдомости*, 3-4 (1918): 19-20.

²⁶ „Определение Священного Собора Православной Российской Церкви объ епархиальномъ управлении“, у: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 1-й (1918): 17-33.

²⁷ Једноверци су били старобредници, који су пришли канонској Цркви, али су задржали извесне обичаје. Њихов статус био је делимично дефинисан 1800. године указом цара Павла. Новим актом Сабора из 1918. године једноверцима је дано било право да имају своје епископе, који су били викарни при надлежности епархијског архијереја званичне Цркве. Види: „Определение Священного Собора Православной Российской Церкви объ единовѣрии“, у: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 2-й (1918): 3-5.

²⁸ Види: „Приходской устав“, у: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 3-й (1918): 3-41.

²⁹ Након два дана, на сабору је изнесено питање вршења панихиде за пострадалог цара. Само 20% учесника Сабора било је против, те је наложено да се у свим активним храмовима Цркве изврши помен.

велики број одлука које су се тицале најразличитијих аспеката црквеног живота од богословија и манастира до питања улоге жене у Цркви и другобрачног свештенства. Своју последњу одлуку Сабор је донео 7/20. септембра 1918. године.³⁰ Тиме је рад Московског сабора био завршен.

У светлу канонског наслеђа, Московски сабор представља један од најзначајнијих сабора у историји Православне Цркве. Његов „реформаторски“ карактер имао је за циљ обнову канонског поретка, реафирмацију ранохришћанских идеала у вези са односом клира и мирјана, као и свеобухватно црквено-правно и административно оживљавање Цркве. Првенствено због историјско-политичких околности, имплементација одлука Московског сабора није била потпуна, а неке одлуке су трајно остале неспроведене. Међутим, по речима патријарха московског Кирила, саборске „одлуке, материјали заседања, као и предсаборска документа, у великој мери остају релевантни до данашњег дана, јер се дотичу горућих питања црквеног живота“³¹. На патријархове речи се може се надовезати и мишљење митрополита Илариона (Алфејева) да Московски сабор из 1917-1918. године за нас не представља само „црквено-историјски споменик, већ такође и водич за будућу делатност“³². На основу одлука Московског сабора, готово у потпуности је заснован црквено-административни систем Руске Православне Цркве данас. Истовремено, идеал обнове црквеног живота којим су се водили учесници Московског сабора може да буде надахнуће и пример за савремено унапређење живота свих помесних цркава које се суочавају са сличним друштвено-политичким и црквено-канонским изазовима. Према томе, предмет дисертације представља важан корак ка приближавању и црквено-канонском расветљавању одлука Московског сабора, као и њихове релевантности данас, што је од акутне важности у контексту савременог живота Цркве, где и даље постоје иста или слична питања.

1.2. Циљеви истраживања

Свака нова дисертација, на основу спроведеног процеса истраживања према постављеном предмету, има примарни циљ допринос фондусу теоријског знања научне

³⁰ Види: *Собрание определений и Деяния*, Вып. 4-й (1918): 10.

³¹ „Вступительное слово Святейшего Патриарха Кирила на конференции „100-летие начала эпохи гонений на Русскую Православную Церковь“ (2017) [доступно онлајн IntRes: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4935021.html> (посећено: 20.7.2020)].

³² Иларион (Алфеев), „Собор 17-го года. Как между двумя революциями в России появился Патриарх“ (2017) [доступно онлајн IntRes: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4996055.html> (посећено: 20.7.2020)].

и друштвене заједнице. Главним циљем предмета истраживања јавља се истраживање одлука Московског сабора из 1917-1918. године у светлу канонског предања Цркве, а самим тим и њихове временске релевантности тј. непролазности. Кључан моменат овде је шири приступ одлукама Сабора у циљу избегавања сагледавања предмета само у оквирима „унутрашњег руског црквеног живота“. Овако задат циљ требао би бити остварен анализом одлука Сабора кроз призму црквено-канонског и богословско-еклисиолошког Предања Православне Цркве. Имајући у виду постављену перспективу, треба такође истакнути да ова тема није истражена у црквено-канонској науци код нас. У том контексту шири спектар циљева дисертације представља следеће:

- Јасно дефинисање канонског предања Цркве, његове сврхе и циља, како би се разумела сама тема рада тј. пружио одговор на питање зашто је потребно сагледати одлуке Московског сабора из 1917-1918. године у светлу канонског предања Цркве.
- Истражити видове обнове канонског предања Цркве. Овде се имају у виду принципи обнове канонског предања, а у том контексту првенствено принципи тумачења црквених канона (примена црквено-канонског права). На овај начин бисмо проценили значај и тежину одлука Московског сабора како у периоду када се сабор одржао, тако и у ширем црквено-историјском контексту.
- Историјски и црквено-правно расветлити ток одржавања Сабора кроз анализу саборске документације и историјских извора, саборску предисторију, сазивање, учеснике и заседање. Овде се има у виду и друштвено-политички контекст који прати одржавање Сабора, а који је неминовно утицао на рад Сабора и доношење извесних одлука.
- Црквено-канонска анализа одлука Сабора, а у том контексту и утврђивање разлога и циљева њиховог доношења (црквено-административни, канонско-пастирски итд.).
- Истражити у којој мери су одлуке биле надахнуте духом времена, односно, у којој мери су одлуке биле иновативне у односу на дотадашње црквено-канонско предање и да ли је то утицало на њихову рецепцију.
- Истраживање аналогије саборских одлука са данашњим идентификација проблема у Православљу. Имамо у виду анализу релевантности и примењивости одлука Сабора у контексту савременог црквено-канонског и друштвено-политичког дискурса.

2. Основне хипотезе

Хипотетички оквири истраживачког процеса ове студије обухватају неколико хипотеза које за полазиште имају наслов и предмет студије:

- Црквено-канонско наслеђе у процесу настанка и имплементације увек је имало афирмативни карактер у сотириолошком кључу.
- Московски сабор из 1917-1918. године сазван је на основама канонско-еклисиолошке обнове и историјске примене непромењивог и аутентичног црквеног предања. Сабор је садржаје православног канонског предања преточио у црквено-канонске одлуке која по свом садржају не одступају од Предања, али парадоксално одговарају на историјске изазове света који се непрекидно мења.
- Сабор се у свом раду водио јеванђелским и ранохришћанским идеалима који се очитују у запаженом учешћу лаика у раду Сабора и њиховом доприносу формирању саборских одлука.
- Московски сабор је радикално променио дотадашње устројство Руске Православне Цркве. Од обнове патријарашког достојанства, преко реорганизације више црквене управе до преуређења парохијског живота Цркве, Сабор је драстично умањио јаз између свештенства и мирјана, враћајући Цркву као заједницу изворним еклисиолошким и канонским постулатима.
- Историјско-политичке околности, као и „иновативност“ саборских одлука у одређеној мери, довели су до непотпуне имплементације одлука у животу Цркве. Парадоксално „харизматична саборност“ као принцип рада Сабора, није одговарала епископоцентричној Цркви и то је био један од разлога зашто одлуке и идеје Сабора нису у потпуности спроведене до данас.
- Саборске одлуке, остајући верне *духу* и *слову* канонског предања, могу бити у извор решења за савремене изазове у Православљу. Одређени проблеми са којима се Црква суочавала почетком XX века, у истом или другачијем наративу остали су до данас исти, и на основу саборских материјала Московског сабора можемо боље сагледати њихову комплексност и потенцијалне солуције.

3. Методе истраживања

Научно-истраживачки рад полази од неистражене, нерешене или бар делимично решене тематике, где се помоћу темељне анализе постављених хипотеза долази до нових резултата и нових сазнања. У том контексту, научно-истраживачки рад мора бити оригиналан, што се манифестује кроз потпуно ново истраживање тј. утврђивање нове проблематике или кроз анализу и решавање постојеће проблематике, чије досадашње истраживање није дало задовољавајуће резултате. Ослонац у томе представља способност и ерудиција истраживача.

Обрађујући конкретан историјски материјал ова студија се заснива на историјско-критичком методу истраживања. Кроз примену историјско-критичке методе у раду, издвојићемо и обрадити релевантне историјско-политичке и социјално-верске догађаје. Затим, проучавањем канонске грађе истражићемо важне моменте који се односе на тему, како бисмо могли сагледати све узроке и последице и на тај начин боље упознати предмет истраживања за даље аналогije и постављање хипотеза. На овај начин поставља се низ питања која се односе на садржај одлука Сабора. Извор тих питања представља функционална контекстуализација – шта конституише одлуке Сабора, на основу чега су учесници Сабора заснивали текст одлука, да ли је то био конкретан историјско-канонски текст или предлог и на крају свеобухватно питање - зашто је дошло до реформи тј. шта су корени историјског наратива (питање улоге жене у Цркви, другобрачно свештенство итд.). Ако је Сабор био револуционаран, онда је морао постојати извештај прекид у односу на дотадашњу праксу или начин на који је нешто до тада виђено. У том контексту, полазећи од чињенице да је више од пола учесника потицало из редова мирјана, а који нису имали црквено образовање, долазимо до питања њиховог утицаја на конституисање одлука. Исто тако, будући да су коначну реч у доношењу одлука имали епископи, поставља се питање њихове пастирске делатности и начина размишљања, што се засигурно одразило на проблематизовање одређених аспеката црквеног живота.

У оквирима историјско-критичког приступа долази до изражаја низ методолошких поступака као што су анализа, синтеза и генерализација. При томе, истражујући одлуке или историјске наративе анализа ће носити дескриптивни карактер, а због одређених описа личности и догађаја и експликативни карактер. Путем синтезе, преко увида у досадашња истраживања и различите историјско-правне изворе, покушаћемо да ујединимо различите елементе у сложеније форме, како бисмо могли

известити и поставити јасне закључке истраживања. На крају, циљ коришћења историјско-критичке методе представља и жеља за олакшаним проналажењем аналогија између историјског наратива Сабора и савременог доба. У том погледу истраживање ће имати још и компаративни карактер, а то значи и коришћење синхроне методе.

Циљ синхроне методе јесте расветљавање апликативног потенцијала саборских одлука данас, јер само истраживање има за циљ посматрање одлука Сабора у ширем хронолошком контексту. Имајући у виду обимну и публикувану грађу – саборске одлуке и материјале, настојаћемо што детаљније истражити историјске изворе (*qualitative thesis*) на којима заснивамо студију.

Када је реч о историјским изворима који се односе на епоху Московског сабора из 1917-1918. године, они су данас добро документовани. Већ у време самог Сабора штампани су саборски материјали.³³ Од нарочите важности је заоставштина самих учесника Сабора. Ту пре свега имамо у виду акта патријарха Тихона³⁴, записе архимандрита Илариона (Троицког)³⁵, потоњег архиепископа верејски, као и личне записе митрополита Антонија (Храповицког)³⁶. Примарни извор представља такође црквена штампа из епохе Сабора. То су издања Светог Правитељствујушћег Синода *Вестник Священного Синода* и *Церковные ведомости*, као и *Петроградский церковно-епархиальный вестник*. У истраживању користићемо се и грађом необјављених извора из фондова Државног архива Руске Федерације (*Государственный архив Российской Федерации* - ГАРФ, Москва) и Руског државног историјског архива (*Российский государственный исторический архив* – РГИА, Москва), као и низом изворних докумената, објављених у Русији и иностранству.

По потреби, користићемо се мишљењима византијских канониста: Алексија Аристина, Јована Зонаре и Теодора Валсамона.³⁷ Узимаћемо у обзир и мишљење српских прегалаца на пољу црквено-канонске науке - епископа далматинског Никодима

³³ Између 1993-2000. године Новоспаски манастир Московске патријаршије издао је први репринт саборских докумената, док је 2011. године започет процес издавања свих радова саборских материјала. *Священный Собор Православной Российской Церкви: Деяния* (Москва: Изд. Соборного Совета, 1918).

³⁴ Губонин, М. Е. *Акты Святейшего Тихона, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти 1917–1943 гг.* (Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, Братство во Имя Всемилолюбивого Спаса, 1994)

³⁵ Н. К. Бонецкаяб, *Творения священномученика Илариона (Троицкого)*, Том 1-3 (Москва: Сретенский монастырь, 2004).

³⁶ Владимир Воробьев (прир.), *Архиепископ Антоний (Храповицкий) - Избранные труды, письма, материалы* (Москва: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2007).

³⁷ Ράλλη Γ. Α.; Ποτλῆ Μ., *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων* (Ἀθήνησιν: Εκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Хартоφύλακος, 1852-1859); Ἀγαπίου ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, *Πηδάλιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας* (Ἀθήναις: Εκ τῆς Τυπογραφίας του εκδότης Κωνσταντίνου Γκαρπολά, 1841).

Милаша³⁸ и епископа умировљеног захумско-херцеговачког Атанасија Јевтића.³⁹ Такође, будући да је посебно реч о једној помесној цркви, користићемо се и радовима руских канониста, као што је проф. Владислав Ципин⁴⁰ који се нарочито бавио *Синодалним периодом* и историјом Руске цркве почетком XX века.

³⁸ Никодим Милаш (прир.), *Правила Православне Цркве са тумачењима, I-II* (Београд – Шибеник: Истина, 2005).

³⁹ Атанасије Јевтић (прир.), *Свештени канони Цркве* (Београд: Братство Манастира Св. Симеона Мироточивог, 2005).

⁴⁰ Владислав Цыпин, *Каноническое право*, Второе издание (Москва: Сретенский монастырь, 2012); *Русская церковь, 1917-1925* (Москва: Сретенский монастырь, 1996); *История Русской православной церкви: синодальный и новейший периоды, 1700-2005* (Москва: Сретенский монастырь, 2006).

4. Значај истраживања

Значај теме ове студије огледа се пре свега у релевантности питања којима се бавио Московски сабор, чак и данас у XXI веку. Православним црквама које су преживеле комунизам, међу којима је и Српска Православна Црква, тек у последње три деценије се пружила могућност хватања у коштац са актуелним питањима из живота Цркве. Проблематизовање феномена, попут недовољног учешћа лаика у животу Цркве, а са којима се и ми данас поново суочавамо, налази корен дубље у прошлости, укључујући епоху Московског сабора. Ова дисертација тежи да, кроз сагледавање светопредањских црквено-канонских аспеката, расветли одлуке Московског сабора из 1917-1918. године и да пружи научни допринос проучавању црквено-канонског наслеђа Руске православне цркве, наслеђа, чији се значај и данас види на плану организације ове помесне цркве, а чији се истовремено потенцијал тек има открити за све друге помесне цркве у будућности. Због тога се научни допринос ове дисертације огледа и у отварању нове перспективе сагледавања саборских одлука на свеправославном нивоу. Од посебне важности јесте и чињеница да на српском језику не постоји ни једна свеобухватна студија која се бави тематиком Московског сабора из 1917-1918. године (нарочито у оквирима црквено-историјске и канонско-правне науке), нити превод саборских одлука, што чини ово истраживање још драгоценијим.⁴¹

⁴¹ Међу радовима српских теолога и историчара, по питању историје Руске православне цркве, до сада најзначајнији рад представља докторска дисертација Владислава Пузовића „Историјско-канонски аспекти односа Карловачке управе Руске заграничне Цркве и Московске патријаршије“ (Универзитет у Београду Православни богословски факултет, 2012). Ипак, ово значајно академско истраживање разматра питање Московског сабора само у границама потреба теме. Истовремено, у руској црквено-правној науци до сада је написано више научних дисертација које се баве историјом поменутог сабора, од којих смо најважније уврстили у библиографију наше студије. Међутим, за наше истраживање најзначајнији ослонац представљаће радови француског теолога Јакинта Дестивела ОР (фр. *Hyacinthe Destivelle*, на рођењу Лоран Дестивел, фр. *Laurent Jacques Hubert Destivelle*). Његова кандидатска дисертација „Поместный Собор Русской Православной Церкви 1917-1918 гг. и принцип соборности“, одбрањена на Санктпетербуршком државном универзитету 2007. године, бави се партикуларно феноменом соборности у контексту рада Сабора. Такође, Дестивел је и своје докторско истраживање посветио Московском сабору, што се може видети из његове докторске дисертације „*Les Sciences théologiques en Russie. Réforme et renouveau des Académies ecclésiastiques au début du XXe siècle*“, одбрањене на Сорбони 2008. године. У оквирима нашег истраживања настојали бисмо смо да проширимо постојећа истраживања, сагледавајући црквено-канонску дубину саборских одлука. Циљ нам је пронаћи што садржајније одговоре на питања зашто је Московски сабор из 1917-1918. године светопредањски значајан, не само за највећу данас помесну цркву, већ и за цело Православље, те на који начин данас можемо и треба да сагледавамо његове одлуке. Закључке које је извео Дестивел о карактеру соборности Московског сабора, ми ћемо користити као једну од полазних тачака, како бисмо сагледали његове саборске одлуке, али и одређене аспекте касније рецепције. На крају, ова студија треба да представља оригиналан допринос црквено-правној науци код Срба и да пружи подстрек за даља истраживања на пољу канонског права и црквеног богословља.

5. Прелиминарна структура рада

Резиме на српском, руском и енглеском

Садржај

Списак скраћеница

Увод

I КАНОНСКО ПРЕДАЊЕ ЦРКВЕ

1. Садржај, циљ и дух (карактер) канонског предања

1.1. Садржај канонског предања

1.2. Циљ и дух (карактер) канонског предања

2. Принципи обнове канонског предања

2.1. Принципи тумачења канона

2.2. Принципи обнавања канонског предања

II КОНТЕКСТ И ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА МОСКВОСКОГ САБОРА (1917-1918)

1. Предисторија Московског сабора (1917-1918)

1.1. *Синодални период* и живот Цркве

1.1.1. Успостава *Синодалног периода*

1.1.2. Духовни регуламент

1.1.3. Црквено-канонски аспекти *Синодалног периода*

1.2. Сазивање сабора

1.2.1. Историјско-политичке околности сазивања сабора

1.2.2. Циљ сабора

2. Састав, пуномоћи и органи Московског сабора (1917-1918)

2.1. Учесници сабора

2.2. Пуномоћи сабора и његови органи

3. Рад сабора и његове одлуке

3.2. Саборске сесије и доношење одлука

III САБОРСКЕ ОДЛУКЕ У СВЕТЛУ КАНОНСКОГ ПРЕДАЊА ЦРКВЕ

1. Црквено-канонска анализа одлука Московског сабора (1917-1918)

1.1. Обнова патријаршије у Руској православној цркви 1917.

1.1.1. Црквено-канонска аргументација *pro et contra*

1.2. Црквено-административне одлуке Сабора

1.2.1. Устројство епархија и црквених судова

1.2.2. Црква и монаштво

1.2.3. Духовне школе

1.3. Улога лаика у Цркви

1.3.1. *Парохијски устав* и улога лаика у Цркви

1.3.2. Улога жене у Цркви

1.3.2.1. Служба ђакониса у Цркви

1.4. Црквено-социјалне одлуке Сабора

1.4.1. Однос Цркве и државе

1.4.2. Породица и брак

1.5. Међурелигијски и екуменски дијалог

2. Аналогија саборских одлука са данашњим идентификацијама проблема у Православљу

2.1. Рецепција одлука Сабора у Руској православној цркви

2.1.1. Рецепција у постсаборском периоду XX века

2.1.2. Савремена рецепција у Руској православној цркви

2.2. Могућности рецепције одлука Сабора на свеправославном нивоу

Закључак

Библиографија

Извори

Литература

5.1. Композиција студије

Предвиђено је да се студија састоји из неколико делова:

- На првим непагинираним странама: насловна страна (на српском и руском), резиме (на српском, руском и енглеском), садржај и списак скраћеница.
- Главни део рада: увод, три поглавља и закључак.
- Библиографија (извори и литература)

У поглављу под насловом *Увод* пружићемо, најпре, основне информације о теми дисертације, а затим ћемо представити и образложити њену структуру. Изложићемо методологију рада и главне правце истраживања, при томе прецизно саопштавајући циљ дисертације и образлажући значај и актуелност теме. Такође, на крају овог поглавља изложићемо и досадашњи ток истраживања теме, првенствено у Руској православној цркви, а онда и у другим помесних црквама.

Предвиђено је да прво поглавље носи наслов *Канонско предање цркве*. Ово поглавље би требало да послужи као увертира у тематику Московског сабора и јасније сагледавање значаја његовог наслеђа. Идеја овог поглавља представља жеља да се јасно дефинишу циљеви канонског предања Цркве. Структурално ово поглавље подељено је у две тематске целине које можемо посматрати као општи и посебни део. У општем делу поглавља под насловом *Садржај, циљ и дух (карактер) канонског предања*, покушали би одговорити на питања шта је то канонско предање и зашто је оно важно за Цркву. Канони представљају израз свести Цркве. Због тога је њихов карактер еклисиолошки и истовремено пастирски и сотириолошки. Они представљају наслеђе свештених сабора и отаца Цркве. У том контексту сви свештени сабори Цркве са својим одлукама такође потпадају под канонско наслеђе, имајући у виду да је Црква живи Богочовечански организам, чија се историја не може затворити у оквире само седам Васељенских и десет

помесних сабора. Имајући то у води, прећићемо на посебни део под насловом *Принципи обнове канонског предања*. У овом делу првог поглавља покушаћемо утврдити начела којима се Црква руководи у надоградњи канонског предања. Као два важна аспекта овог феномена јављају се принципи тумачења свештених канона у светлу увек нових изазова времена и принципи обнове или надоградње канонског предања. Евидентно је да се изазови времена разликују од епохе до епохе, док је јеванђелска порука увек иста. Због тога Црква, користећи се канонским предањем и његовим терапевтичким дејствима, треба да перманентно прилагођава приступ човеку, а да истовремено јеванђелска порука остане неизмењена. У том смислу, консултујући савремену црквено-канонску и богословско-еклесијолошку литературу, покушаћемо указати на вечито афирмативни сотиријолошки карактер канонског предања, где историја канонског предања јесте увек реформација (лат. *reformatio* – обнова), у изворном етимолошком кључу, супротно деформацијама (лат. *deformation* – изобличење) и иновацијама (лат. *innovare* – новотарење, мењање) мисије јеванђелске поруке, унутар Цркве. На тој основи функционисања православног канонског предања сазван је Московски сабор 1917. године.

Друго поглавље носи наслов *Контекст и историјска анализа Московског сабора (1917-1918)*. Ово поглавље има за циљ да, на основу обимне архивске и историографске грађе, користећи се историјско-критичком методом анализе докумената и текстова, упозна научну и друштвену заједницу са основним црквено-историјским оквирима одржавања Московског сабора. Важан аспект саборске предисторије представљају узроци због којих је у Руској Православној Цркви дошло до потребе сазивања помесног сабора почетком XX века. Њихов главни извор представља успостављање *синодалне управе* у Цркви са епохом Петра Великог у XVIII веку. Поред овог канонског преседана, низ других фактора (национални, психолошки, идеолошки, социјални) је пратио двовековни *Синодални период* на пољу декаденције црквеног живота. Затим ћемо истражити ужу предисторију Сабора кроз епоху последњег руског цара Николаја II Романова. Актуелизација идеје о сазивању сабора током прве две деценије XX века се интензивирала. Међутим, тек са сломом царске власти, Црква је добила могућност да заиста ову идеју реализује, што се и догодило 1917. године. Кроз посебна два потпоглавља упознаћемо се са радом Сабора и његовим учесницима. Већ овде, обратићемо посебну пажњу на проценат учешћа свештенства и лаика, као и на идеолошке струје које су постојале у Сабору, те ћемо видети у којој мери су ови

феномени утицали на коначне саборске одлуке и њихов црквено-канонски и богословско-еклесиолошки карактер.

На основу формираних, у првом поглављу, светопредањских начела и будући упознати са црквено-историјским околностима одржавања и рада Сабора, у трећем поглављу, под насловом *Саборске одлуке у светлу канонског предања цркве*, за које можемо рећи да представља главни део рада, кроз црквено-канонску анализу обрадићемо саме одлуке Сабора. Због тога ово поглавље има за циљ да сагледа одлуке Сабора кроз призму црквено-канонског предања и да пружи нову димензију њихове рецепције. Структурално, поглавље ће бити подељено на два дела – први део, који се тиче конкретног истраживања саборских одлука и други, које се тиче рецепције одлука Сабора, како у досадашњем животу Цркве, тако и потенцијално у будућности. Први део трећег поглавља, користећи се историјском грађом (*Собрание определений и Деяния Священного Собора Православной Российской Церкви 1917-1918 гг.*), партикуларно обрађује саборске одлуке, њихов садржај и циљ. Иако је сазивање Сабора и васпостављање патријарашког достојанства за Руску Православну Цркву можда најважнији аспект Сабора, за Православну Цркву су најважније саборске одлуке и њихова намена, јер њихов значај и потенцијал превазилази границе помесне Руске Православне Цркве. Кроз критичку и црквено-канонску анализу одлука ово ћемо покушати и да докажемо. Други део трећег поглавља посвећен је рецепцији саборских одлука у постсаборском периоду до данас. У том контексту поћићемо од хипотезе о делимичном неуспеху Сабора и узроцима непримењивања одлука након Сабора. Затим ћемо сагледати рецепцију у каснијем периоду Руске Православне Цркве кроз рефлексије одлука сабора у животу и званичним документима ове помесне цркве. Такође, као залог будућих истраживања на овом пољу, указаћемо на могућности даље рецепције саборских одлука данас на свеправославном нивоу.

На основу свих утврђених судова, у посебном поглављу на крају студије пружићемо *закључак* који би требао сумирати резултате целокупног истраживања. Намера је да ово поглавље не буде пуко препричавање садржаја дисертације, већ синтетизовано представљање кључних резултата истраживања, у складу са прокламованим циљем дисертације. На основу закључка, читалац би требао бити у стању да се упозна са тематиком и достигнутим резултатима студије, те да разуме зашто је тема рада важна за савремене токове живота Цркве и друштва.

Након закључка следи преглед библиографије подељене на изворе и литературу.

Библиографија:

Извори:

I Канони и тумачења (Канони Апостолски, Васељенских и Помесних сабора и Светих отаца):

1. Ράλλη Γ. Α. / Ποτλή Μ. *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, т. Α–ΣΤ. Αθήνησιν: Εκ της Τυπογραφίας Γ. Харτοφύλακος, 1852-1859.
2. Ἀγαπίου ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, *Πηδάλιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*. Αθήναις: Εκ της Τυπογραφίας του εκδότου Κωνσταντίνου Γκαρπολά, 1841.
3. Властар, Матија. *Синтаγμα*. Београд: Српска Академија наука и уметности, 2013.
4. Nedungatt, G. / Featherstone, M. (прир.). *Kanonika VI: The Council in Trullo Revisited*. Roma: Pontificio Istituto Orientale, 1995.
5. Милаш, Никодим (прир.). *Правила Православне Цркве са тумачењима, I-II*. Београд – Шибеник: Истина, 2005.
6. Јевтић, Атанасије (прир.). *Свеишени канони Цркве*. Београд: Братство Манастира Св. Симеона Мироточивог, 2005.

II Објављена грађа:

1. *Собрание определений и Деяния Священного Собора Православной Российской Церкви 1917-1918 гг.* Москва: Издание Соборного Совѣта, 1918.
2. *Собрание определений и постановлений Священного Собора Православной Российской Церкви 1917 - 1918 гг.* (репринт). Москва: Новоспасский монастырь, 1994. [доступно онлајн IntRes: <https://web.archive.org/web/20170827210959/http://www.bogoslov.ru/library/text/369915/index.html> (посећено: 20.7.2020)].
3. Ковырзина, К. В. (прир.). *Священный собор Православной российской церкви*. Том I (2012); II (2013); III (2014); IV (2015); V (2015); VI (2016); VII (2019); VIII (2019); XII (2017); XIV (2017); XVI (2020); XIX (2016). Москва: Новоспасский монастырь.

4. „Воззвание священного Собора к православному народу по поводу декрета народных комиссаров о свободе совести“. *Церковныя Вѣдомости*, 3-4 (1918): 19-20.
5. „Соборное постановление по поводу декрета совета народных комиссаров об отделении Церкви от государства“. *Церковныя Вѣдомости*, 3-4 (1918): 20-22.
6. Соловьев, Илья (прир.). *Журналы и протоколы заседаний Высочайше учрежденного Предсоборного Присутствия*. Том 1-4. Москва: Новоспасский монастырь, 2014.
7. Бабкин, М. А. (прир.). *Письма монархистов Поместному Собору Православной Российской Церкви 1917–1918 гг. (август - октябрь 1917 г.)* [доступно онлајн IntRes: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=2013> (посећено: 20.7.2020)].
8. Бабкин, М. А. (прир.). *Российское духовенство и свержение монархии в 1917 году. (Материалы и архивные документы по истории Русской православной церкви)*. Москва: Индрик. 2008.
9. Бонецкаяб, Н. К. (прир.). *Творения священномученика Илариона (Троицкого)*. Том 1-3. Москва: Сретенский монастырь, 2004.
10. Валк, С. Н. и др (прир.). *Декреты Советской власти, Т. I: 25 октября 1917 г. - 16 марта 1918 г.* Москва: Политиздат, 1957. [доступно онлајн IntRes: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/religion.htm> (посећено: 20.7.2020)].
11. Воробьев, Владимир (прир.). *Архиепископ Антоний (Храповицкий) - Избранные труды, письма, материалы*. Москва: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2007.
12. Губонин, М. Е. (прир.). *Акты Святейшего Тихона, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти 1917–1943 гг.* Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт - Братство во Имя Всемилоостивого Спаса, 1994.
13. Кравецкий, А. Г. и др. (прир.). *Священный Собор Православной Российской Церкви 1917-1918 гг. Обзор деяний. Первая сессия*. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 2002.
14. Кривошеева, Н. А. (прир.). *Митрополит Арсений (Стадницкий) „Дневник. На Поместный Собор. 1917-1918“*. Москва: Изд-во ПСТГУ, 2018.
15. Плетнева, А. А.; Шульц, Гюнтер (прир.). *Священный Собор Православной Российской Церкви 1917-1918 гг. Обзор деяний. Вторая сессия*. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 2001.

Литература:

I Ћирилична литература:

1. Алфеев, Иларион. „Собор 17-го года. Как между двумя революциями в России появился Патриарх“. Москва, 2017. [доступно онлајн IntRes: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4996055.html> (посећено: 20.7.2020)].
2. Андреев, А. А. „О порядке чтения Евангелия за Божественной литургией в свете рекомендаций Поместного Собора 1917–1918 гг.“ *Вестник Екатеринбургской Духовной Семинарии*, 4/24 (2018): 41-129.
3. Андерсон, Метју С. *Европа у осамнаестом веку*. Београд: Сlio, 2003.
4. Астера, Ирина и др. *Социјално служење Руске православне Цркве – историја, теорија и организација*. Крагујевац: Каленић, 2006.
5. Афанасјев, Николај. *Еклисиологија ступања у клир*. Вршац: Епархијски управни одбор Епархије банатске, 2003.
6. Афанасјев, Николај. *Служење мирјана (лаика) у Цркви*. Вршац: Епархијски управни одбор Епархије банатске, 2001.
7. Балашов, Николај. *На путу ка литургијском препороду*, Том 1. Нови Сад, Беседа, 2007.
8. Беглов, Алексей. „Всероссийский церковный собор 1917–1918 гг. как явление соборной практики Церкви“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 51-73.
9. Беглов, Алексей. „Российская революция и Священный Собор Православной Российской Церкви 1917–1918 гг.: от «церковной революции» – к «канонической реставрации»“. *Христианос*, XXVI (Рига, 2017): 24-51.
10. Белякова, Елена В. „Старообрядческий вопрос на Поместном соборе 1917-1918 гг.“. У: Юхименко Е. М. (прир.). *Старообрядчество в России (XVII-XX века)*. Москва: Языки славянских культур, 2010. 145-158.
11. Белякова, Елена В. *Церковный суд и проблемы церковной жизни*. Москва: Культурный центр „Духовная библиотека“, 2012.
12. Белякова, Надежда. „Поместный Собор Российской православной церкви 1917–1918 гг.: опыт изучения в России и за рубежом“. „*Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 379-403.

13. Бердников, Илья Степанович. *Церковь и Империя. История Православной симфонии отношений*. Москва: ФИВ, 2013.
14. Бердяев, Н. А. *Духи русской революции*. Рига: Общ-во друзей книги Латвии, 1990.
15. Биговић, Радован. *Црква у савременом друштву*. Београд: Службени гласник, 2010.
16. Бумис, Панајотис Ј. *Канонско право*. Сарајево – Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2011.
17. Бычков, С. П. „Воспоминания митрополита Вениамина (Федченкова) как источник по изучению Всероссийского Поместного собора Русской Православной Церкви (1917 - 1918 гг.)“. У: Толочко А. П. (сост.). *Проблемы историографии, источниковедения и исторического краеведения в вузовском курсе отечественной истории: Тезисы докладов, сообщений Третьей регион. науч.-метод. конф.* Омск: Омский университет, 1997.
18. Вальер, Пол. „Соборы как выявление Церкви“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 10-50.
19. Васильева О. Ю. *Русская Православная Церковь. XX век*. Москва: Сретенский монастырь, 2015.
20. „Вступительное слово Святейшего Патриарха Кирилла на конференции „100-летие начала эпохи гонений на Русскую Православную Церковь“. Москва, 2017. [доступно онлајн IntRes: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4935021.html> (посећено: 20.7.2020)].
21. Гајић, Гајо (прир.). *Свеправославни Сабор - Богословски допринос Српске Православне Цркве*. Београд: Светигора, 2016.
22. Герд, Лора. „Константинопольская патриархия и Русская церковь перед революцией“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 280-307.
23. Голубинский, Евгений Е. „К вопросу о церковной реформе.“ У: *О реформе в бытие Русской Церкви: сборник статей Е. Е. Голубинского*. Москва: Издание Императорского Общества Истории и Древностей Российских при Московском Университете, 1913. 102-130.
24. Дестивель, Лоран. *Поместный Собор Русской Православной Церкви 1917-1918 гг. и принцип соборности*. Док. дис. Факультет философии и политологии СПбГУ. Санкт Петербург, 2007. [доступно онлајн IntRes: <https://www.dissercat.com/content/pomestnyi-sobor-russkoi-pravoslavnoi-tserkvi-1917-1918-gg-i-printsip-sobornosti> (посећено: 20. 7. 2020)].
25. Дуга, Жан. *Културни живот у Европи на прелазу из 19. у 20. век*. Београд: Clio, 2007.

26. Ермилов, Павел. „Дискуссии конца XIX - первой половины XX в. о праве созыва Всеправославного собора“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 308-332.
27. Зернов, Николай. *Русское религиозное возрождение XX века*. Москва: Sam & Sam, 2019.
28. Зизијулас, Јован. *Догматске теме*. Нови Сад: Беседа, 2001.
29. Зизијулас, Јован. *Екклесиолошке теме*. Нови Сад: Беседа, 2010.
30. Зизијулас, Јован. *Јединство Цркве у Светој Евхаристији и у епископу у прва три века*. Нови Сад: Беседа, 1997.
31. Јевтић, Атанасије. „О Тајни Цркве Христове - Канони и канонско предање Цркве“. *Богословље*, 1-2 (2005): 67-87.
32. Јелачић, Алексеј. *Историја Русије*. Бања Лука: Романов, 2008.
33. Карташев, А. В. „Временное Правительство и Русская Церковь“. *Из истории христианской Церкви на родине и за рубежом в XX столетии*. 9-21. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 1995.
34. Карташев, А. В. „Русская Церковь в 1904 г.“. *Церковный вестник* (1905): 2-10.
35. Карташев, А. В. *Васељенски сабори*. Београд: Српска књижевна задруга, 2009.
36. Катасонов, Валентин Юрьевич. *Русская социологическая мысль на рубеже XIX – XX веков*. К. Леонтьев, Л. Тихомиров, В. Соловьев, С. Булгаков, С. Шарапов. Москва: Родная страна, 2015.
37. Ковырзин, К. В. „Поместный собор 1917-1918 годов и поиски принципов церковно-государственных отношений после Февральской революции“. *Отечественная история*, 4 (2008): 88-97. [доступно онлајн IntRes: www.bogoslov.ru/text/352898.html (посећено: 20. 7. 2020)].
38. Кравецкий, Александр Г. „Проблемы Типикона на соборе 18 года“. *Ученые записки*, 1 (1995). [доступно онлајн IntRes: http://www.odinblago.ru/liturgika/problemi_tipikona_nasobor/ (посећено: 20. 7. 2020)].
39. Кравецкий, Александр Г. *Церковная миссия в эпоху перемен (между проповедью и диалогом)*. Москва: Культурный центр „Духовная библиотека“, 2012.
40. Крстић, Зоран. *Црква у друштву у прошлости и садашњости*. Крагујевац: Каленић, 2014.
41. Лавринов, Валерий. *Обновленческий раскол в портретах его деятелей*. Москва: Общество любителей церковной истории, 2016

42. Лебедев, Алексей П. „Зачем бы нам нужен патриарх?“, *Богословский вестник*, Том 1 (1907): 1-59.
43. Лобанова, Ирина Владимировна. *Восстановление патриаршества в восприятии Православной Иерархии России на рубеже XIX-XX вв.* Док. дис. Центр истории религии и Церкви Института всеобщей истории РАН. Москва, 2006. [доступно онлајн IntRes: <https://www.dissercat.com/content/vosstanovlenie-patriarshestva-v-vospriyatii-pravoslavnoi-ierarkhii-rossii-na-rubezhe-xix-xx-> (посећено: 20. 7. 2020)].
44. Мазырин, Александр. „К вопросу о русском факторе в срыве Всеправославного собора в 1920–1930-е гг.“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 333-357.
45. Мајендорф, Јован. *Рим, Константинопол, Москва – историјске и богословске студије*. Лос Анђелес: Sebastian Press, 2018.
46. Мајендорф, Јован. *Византијско наслеђе у Православној цркви*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006.
47. Мајендорф, Јован. *Православна Црква јуче и данас*, прев. Р. Поповић. Београд: Богословски факултет Српске Православне Цркве, 1998.
48. Мајендорф, Јован. „Савремени проблеми православног канонског права.“ У: Крстић, Зоран (прир.). *Живо Предање*. Крагујевац: Каленић, 2008. 89-103.
49. Максимов, Георгий. *Настоящие герои XX века: Новомученики и исповедники Российские*. Москва: Православное миссионерское общество имени преподобного Серапиона Кожеозерского, 2013.
50. Мендюков, А. В. *Русская Православная Церковь в Среднем Поволжье на рубеже XIX–XX веков*. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016.
51. Мраморнов, А. И. „Священный Собор не заметил революции“. *Научная библиотека родины*, 1 (январь, 2016): 112-115.
52. Мраморнов, А. И. *Священный Собор Православной Российской Церкви 1917-1918 гг. о роли женщин в Церкви*. Москва: Спасское дело, 2020.
53. Мраморнов, А. И. *Священный Собор Православной Российской Церкви 1917-1918 гг. о христианском браке, сохранении семьи и поводах к разводу*. Москва: Новоспасский монастырь, 2018.
54. Мультиатули, Петр Валентинович. *Внешняя политика Императора Николая II 1894 - 1917 гг.: этапы, достижения, итоги*. Москва: ФИВ, 2019.
55. Оболенски, Димитрије; Оти, Роберт (прир.). *Историја Русије*. Београд: Слио, 2003.

56. Одинцова, М. И. *Российская Церковь в годы революции. (1917 - 1918)*. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 1995.
57. Ореханов, Георгий Леонидович. *Исторический контекст подготовки Поместного собора Русской Православной Церкви и генезис церковно-реформаторского движения: 1905-1906 гг.* Док. дис. Кафедра истории ПСТГУ. Москва, 2005. [доступно онлајн IntRes: <https://www.dissercat.com/content/istoricheskii-kontekst-podgotovki-pomestnogo-sobora-russkoi-pravoslavnoi-tserkvi-i-genezis-t> (посећено: 20. 7. 2020)].
58. *Основи социјалне концепције руске православне цркве*. Нови Сад: Беседа, 2007.
59. Папаниколау, Аристотель. „Евхаристия, соборы и первенство“. *Государство, религия церковь в России и за рубежом*, 1/34 (2016): 358-378.
60. Перевезенцев, Сергей Вячеславович. *Святорусское царство. История русской святости*. Москва: ФИВ, 2018.
61. Петров. С. Н. „Отношение Православной Российской Церкви к большевикам в 1917–1918 гг. в современной историографии“. *Вестник ПСТГУ*, 4/64 (2015): 31-43.
62. Попова, Ольга Дмитриевна. *Женское духовное образование и его роль в изменении общественного положения женщины в России: вторая половина XIX - начало XX вв.* Док. дис. Кафедра истории МГУ. Москва, 2009. [доступно онлајн IntRes: <https://www.dissercat.com/content/zhenskoe-dukhovnoe-obrazovanie-i-ego-rol-v-izmenenii-obshchestvennogo-polozheniya-zhenshchin> (посећено: 20. 7. 2020)].
63. Прохоров, Гелиан Михайлович. *Древняя Русь как историко-культурный феномен*. Санкт Петербург: Пальмира, 2017.
64. Пузовић, Владислав. *Историјско-канонски аспекти односа Карловачке управе Руске заграничне Цркве и Московске патријаршије*. Докт. дис. Универзитет у Београду Православни богословски факултет. Београд, 2012.
65. Регельсон, Лев. *Трагедия Русской Церкви*. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 2007.
66. Робертс, Џон. *Европа 1880-1945*. Београд: Сlio, 2002.
67. Рожков, Владимир. *Церковные вопросы в Государственной Думе*. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 2004.
68. Рожнёва, Ольга. *Митрополит Вениамин (Федченков)*. Москва: Сретенский монастырь, 2015
69. Русол, Е. В. (прир.). *Поместный собор Русской Православной Церкви 1917-1918 годов о церковном пении*. Москва: ПСТБИ, 2002.

70. Савва, Владимир Иванович. *Московские цари и византийские василевсы*. Минск: Белорусская Православная Церковь, 2013.
71. Сафонов, Дмитрий. „Великая радость на земле и на небе“ - Святитель Иларион (Троицкий) и его вклад в восстановление патриаршества. [доступно онлајн IntRes: <http://www.pravoslavie.ru/5852.html> (посећено: 20.7.2020)].
72. Сеницына, Н.В. *Третий Рим. Истоки и эволюция русской средневековой концепции (XV - XVI вв.)*. Москва: Индик, 1998.
73. Скрыльников, Павел. „Церковная свобода 100 лет спустя - Нужно ли решения Поместного собора 1917–1918 годов воплощать в наше время“, *Независимая* (2017) [доступно онлајн IntRes: https://www.ng.ru/facts/2017-09-06/14_427_hundred.html (посећено: 20.7.2020)].
74. Смолич, И.К. „Предсоборное присутствие 1906 года“. *Путь*, 38 (1931): 65-75. [доступно онлајн IntRes: <http://www.odinblago.ru/path/38/3> (посећено: 20. 7. 2020)].
75. Соколов, Арсений В. *Государство и Православная церковь в России, февраль 1917 - январь 1918 гг.* Докт. дис. Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена, Санкт-Петербург, 2014.
76. Стаменковић, Александар. „Московски сабор 1917–1918. о лаичком питању“. *Црквене студије*, 12 (2015): 287-303.
77. Сухова Н. Ю. „А. В. Карташёв о синодальном периоде в истории Русской Церкви: стыд и позор или слава и гордость?“. У: Зайцев, Корнилий и др. (сост.). *Церковь – Богословие – История. Материалы VII Всероссийской научно-богословской конференции (Екатеринбург, 8–10 февраля 2019 г.)*. Екатеринбург, 2019. 307-313.
78. Сухова, Н. Ю. „Документы по истории высшего духовного образования в России в фонде Поместного церковного собора 1917-1918 гг.“ *Отечественные архивы*, 4 (2007): 87-96.
79. Тальберг, Николай Дмитриевич. *История Русской Церкви*. Том 1-2. Москва: Правило веры, 2008.
80. Тихомиров, Лев Александрович. *Монархическое начало власти*. Москва: ФИВ, 2018.
81. Тихомиров, Лев Александрович. *Христианское государство и внешняя политика*. Москва: ФИВ, 2012.
82. Тутунов, Савва. *Епархиальные реформы. Поместный Собор 1917–1918*. Москва: Культурный центр „Духовная библиотека“, 2012.
83. Фидас, Власије. *Канони и дијалог: теолошка разматрања савремених тема*, прев. са грч. Д. Мачковић. Београд: Отачник, 2018.

84. Фидас, Власије. *Канонско право – богословска перспектива*. Београд: Богословски факултет СПЦ – Хиландарски фонд, 2001.
85. Фирсов, Сергеј. *Руска Црква уочи промена (крај деведесетих година XIX века – 1918)*. Крагујевац: Каленић, 2008.
86. Флоровски, Георгије. *Путеви руског богословља*. Подгорица: ЦИД, 1997.
87. Хердер, Хари. *Европа у деветнаестом веку*. Београд: Сlio, 2003.
88. Цыпин, Владислав. *Высшее управление Русской Церкви в синодальную эпоху* [доступно онлајн IntRes: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/432413/> (посећено: 10. 7. 2020)].
89. Цыпин, Владислав. *История Русской православной церкви: синодальный и новейший периоды, 1700-2005*. Москва: Сретенский монастырь, 2006.
90. Цыпин, Владислав. *Каноническое право*. Второе издание. Москва: Сретенский монастырь, 2012.
91. Цыпин, Владислав. *Русская церковь, 1917-1925*. Москва: Сретенский монастырь, 1996.
92. Шайцан, В. „Дискуссия о богослужебном языке Русской Церкви на Поместном Соборе 1917-1918 гг.“. *Образовательный портал Слово*. [доступно онлајн IntRes: <https://www.portal-slovo.ru/theology/44738.php> (посећено: 20. 7. 2020)].
93. Шкаровский, Михаил В. *Константинопольская и Русская Церкви в период великих потрясений (1910-е — 1950-е гг.)*. Москва: ИД Познание, 2019.
94. Шкаровский, Михаил В. „Всероссийский поместный собор 1917–1918 гг.: его значение в жизни Церкви в советский период“. *Христианское чтение*, 6 (2017): 228-241.
95. Шмеман, Александар. *Наши живот у Христу, Христов живот у нама*. Београд: Мисионарска школа при храму Св. Александра Невског, 2007.
96. Шмеман, Александър. *Църква и църковно устройство*. Москва: Гранат, 2018.
97. Яковлев, Александр Иванович. *Великие реформы в России 1860–1870-е годы*. Москва: Паломник, 2010.
98. Ястребов, Алексей. *Русско-венецианские дипломатические и церковные связи в эпоху Петра Великого. Россия и греческая община Венеции*. Москва: Познание ИД, 2018.

II Латинична литература:

99. Adams, A. *Problems in European Civilization: Imperial Russia after 1861*. Massachusetts: D.C Health and Company, 1965.

100. Apostola, Nicholas K. „Moving Toward an Administratively United Church“. *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1-2 (1996): 95-115.
101. Barnett, M. James. *The Diaconate: A Full and Equal Order*. Harrisburg: Trinity Press International, 1995.
102. Beljakova, Elena / Beljakova, Nadežda. „Die Diskussion über Frauenämter und Frauenordination auf dem Landeskonzil der Orthodoxen Kirche in Russland 1917/18“. *Ostkirchliche Studien*, 2/66 (Würzburg, 2017): 313-342.
103. Bociurkiw, Bohdan R. „The Rise of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, 1919-1922.“ In: Hosking, Geoffrey A. (ed). *Church, Nation and State in Russia and Ukraine*, 228-249. London, 1991.
104. Bogolepov, Alexander A. „Conditions of Autocephaly (I)“. *Saint Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 5, no 3 (1961): 11-37.
105. Cracraft, James. „The Church Reform of Peter the Great“. *Journal of Church and State*, Vol. 16/1 (Stanford University Press, 1974): 123-125.
106. Destivelle, Hyacinthe. *The Moscow Council (1917-1918): The Creation of the Conciliar Institutions of the Russian Orthodox Church*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2015.
107. Destivelle, Hyacinthe. *Les Sciences théologiques en Russie. Réforme et renouveau des Académies ecclésiastiques au début du XXe siècle*. Paris: Éditions du Cerf, 2010.
108. Devis, Leo Donald. *The First Seven Ecumenical Councils (325-787): their history and theology*. Collegeville: The Liturgical Press, 1990.
109. Dixon, Simon. *Review of Recent Works on the Reign of Peter the Great* (review no. 331 - Paul Bushkovitch, *Peter the Great: The Struggle for Power, 1671-1725* (Cambridge, Cambridge University Press, 2001)) [доступно онлајн IntRes: <https://reviews.history.ac.uk/review/331> (посећено: 15.7.2020)].
110. Dvornik, Francis. *National Churches and the Church Universal*. Westminster: Dacre Press, 1944.
111. Dvornik, Francis. *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1958.
112. Etty, J. *Primary Sources in Russian History, 1801-1917*. Corby, UK: First and Best in Education, 2009.
113. Ferguson, Everett. *The Early Church at Work and Worship*. Vol. 1: *Ministry, Ordination, Covenant, and Canon*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2014.

114. Hartmann, Wilfried / Pennington, Kenneth (eds). *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*. Washington: The Catholic University of America Press, 2012.
115. Kalaitzidis, Panteleimon. „The Temptation of Judas: Church and National Identities“. *Greek Orthodox Theological Review* 47, no. 1-4 (2002): 357-79.
116. Lupin, Nicholas / Ostrowski, Donald; Spock, Jennifer B. (eds). *Tapestry of Russian Christianity: Studies in History and Culture*. Ohio: Department of Slavic and East European Languages and Cultures and the Resource Center for Medieval Slavic Studies, 2016.
117. Lynch, M. *Access to History: Reaction and Revolution: Russia 1894-1924*. 4th Edition. London: Hodder & Stoughton Educational, 1992.
118. Meyendorff, John. „The Catholicity of the Church: An Introduction“. *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1-2 (1973): 5-19.
119. Meyendorff, John. „Contemporary Problems of Orthodox Canon Law“. *The Greek Orthodox Theological Review*, 1 (1972): 41-51.
120. Meyendorff, John. „Ecclesiastical Organization in the History of Orthodoxy“. *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1 (1960): 2-23.
121. Meyendorff, John. *Russian Bishops and Church Reform in 1905* (2007) [доступно онлайн IntRes: www.jacwell.org/Supplements/russian_bishops_and_church_reform.htm (посећено: 20. 7. 2020)].
122. Miller, A. / Dobrynin, S. *Romanov Empire and Nationalism: Essays in the Methodology of Historical Research*. New York: Central European University Press, 2008.
123. Millar, R. *Encyclopaedia of Russian History*. New York: Macmillan Reference USA, 2004.
124. Mitrokhin, Nikolai. „Aspects of the Religious Situation in Ukraine“. *Religion, State & Society* 29, no. 3 (2001): 173–96.
125. Morawiec, Norbert. „Betwee the Royal Throne and the Royal Doors. Missionary Activity of the Russian Orthodox Church in the Synodal Period and the Historiography of the So-Saller Learned Monachs“. У: Mikolajczak, Aleksander W. (eds). *Boym et cetera*. Poznan: Humanistic and Interdisciplinary Research Group AMU, 2015. 147-174.
126. Shevzov, Vera. *Russian Orthodoxy in the Eve of Revolution*. New York: Oxford University Press, 2004.
127. Spulber, N. *Russia's Economic Transitions: From late Tsarism to the New Millennium*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
128. Strémooukhoff, Dimitri. „Moscow the Third Rome: Sources of the Doctrine“. *Speculum*, 28/1 (1953): 84–101.

129. Vashakidze, Rusudan. *The Idea of Georgia's Independence in the Press of 1917-1918 – Decisive Role of Freedom*. Beau Basin: Scholars' Press, 2018.
130. Werth, Paul. „Georgian Autocephaly and the Ethnic Fragmentation of Orthodoxy“. *Acta Slavica Iaponica*, Tom. 23 (2006):74-100
131. Wolff, Robert Lee. „The Three Romes: The Migration of an Ideology and the Making of an Autocrat“. *Daedalus*, 88/2 (1959): 291–311.
132. Zizioulas, John. „Primacy and Nationalism“. *St Vladimir's Theological Quarterly* 57, no. 3-4 (2013): 451-59.

Стефан Зельковић

Докторанд на Катедри за канонско право и хришћанску социологију
Православног богословског факултета Универзитета у Београду

БИОГРАФИЈА

Рођен сам у Градишци (БиХ) 29. октобра 1993. године. Богословију Св. Саве у Београду завршио сам 2013. године. Основне академске студије (катихетски смер) завршио сам на Православном богословском факултету Универзитета у Београду 2017. године. Током основних студија ваннаставно сам обављао дужност студента продекана на Факултету. У академској 2018. године успешно сам одбранио мастер дисертацију на тему „Трулски сабор између Истока и Запада (680-720)“. Други семестар мастер студија провео сам на Универзитету у Ерлангену (Die Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg), као део Еразмус + програма размене студената. Исте године завршио сам напредне студије међурелигијског дијалога на Екуменском институту у Босеу (The Certificate of Advanced Studies (CAS) in Interreligious Studies, The Ecumenical Institute at Bossey, University of Geneva). У оквиру мастер студија боравио сам на научно-истраживачком раду на Католичком богословском факултету Универзитета у Бечу и Екуменском институту Тантур (Јерусалим) Универзитета Нотр Дам. У академској 2018/19. години уписао сам докторске студије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Ради усавршавања немачког језика и научног истраживања прву годину докторских студија провео сам на Екуменском институту у Падерборну (Johann-Adam-Möhler-Institutes für Ökumenik, Universität Paderborn), као стипендиста Немачке католичке бискупске конференције (Deutsche Bischofskonferenz). Као стипендиста Руске Православне Цркве, у академској 2019/20. године боравио сам на Институту Св. Кирила и Методија у Москви (Общецерковная аспирантура и докторантура имени св. равноапостольных Кирилла и Мефодия), ради усавршавања руског језика и научног истраживања.

Говорим енглески (C1), немачки (B2) и руски језик (B2), а служим се и француским (A1). Учествовао сам на више различитих теолошких конференција и симпозиона на престижним универзитетима у Европи. У сарадњи са немачком фондацијом Конрад Аденауер реализовао сам до сада два међународна пројекта меурелигијских симпозиона на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, током 2016. и 2017. године. Истраживач-сарадник сам међународног удружења православних теолога „St. John Chrysostom Orthodox Research Group“.

Стефан Зельковић

Докторанд на Катедри за канонско право и хришћанску социологију
Православног богословског факултета Универзитета у Београду

БИБЛИОГРАФИЈА:

- „Church and Communist Regime in Serbia”, *Theologia Orthodoxa*, Vol. 62, No. 2 (December 2017): 39-49.
- „The Canonical Aspects of Primacy in the Orthodox Church Today”, у: *Сборник докладав X Междунaродној студентској научно-богословској конференцији, Санкт-Петербургскaя духовнaя акадeмия, 25-26 априлa 2018, Санкт Петербург: Издaтeльствo Санкт-Петербургскoй Духовној Акадeмии, 2018. 35-41.*
- „The Life and Contribution of St Sava to the development of Serbian Orthodox Spirituality”, у: Olga Sevastyanova, Nikolaos Asproulis (eds.), *Understanding Orthodox Christian Spirituality Today: Insights from Patristic and Contemporary Theology*, Volos: Volos Academy Publications, 2019. 103-110.
- „Западнa црквa у постимперијалном периоду (476-526)“, *Тeолошки поглeди*, LIII / 2 (2020): у припреми.
- „Istоријско-богословски предуслови Velikог raskola 1054. године са позиције Istoчнe црквe“, *Pro tempore*, 15 (2020): у припреми.

**ИЗЈАВА ДА ПРЕДЛОЖЕНА ТЕМА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
НИЈЕ ПРИЈАВЉИВАНА НА ДРУГОЈ ВИСОКОШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ
У ЗЕМЉИ ИЛИ ИНОСТРАНСТВУ**

Ја, Стефан (Јово) Зељковић, рођен 29. октобра 1993. године, студент докторских студија Православног богословског факултета Универзитета у Београду (бр. индекса 18/2009), под пуном моралном и академском одговорношћу, изјављујем да предложена тема докторске дисертације „Одлуке Московског сабора (1917-1918) у светлу канонског наслеђа Цркве“ није пријављивана на другој високошколској установи у земљи или иностранству, осим на Православном богословском факултету Универзитета у Београду.

Стефан Зељковић

докторанд на Катедри за канонско право
и хришћанску социологију
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду